

توسعه گردشگری مذهبی با رویکرد توسعه پایدار - نمونه موردی شهرستان شاندیز

نسیم شایان^۱ - دکتر رضا میرزایی^۲

چکیده

در مقاله حاضر، بر اساس دیدگاه راهبردی و با تاکید بر تجزیه و تحلیل تلفیقی ساختارهای استخراج شده از روش نظریه زمینه ای، به ارائه راهبردهایی در جهت توسعه گردشگری، منطبق با معیارهای توسعه پایدار، در شهرستان شاندیز پرداخته شده است. تجزیه و تحلیل در این پژوهش به دو روش نظریه زمینه ای و تکنیک SWOT صورت گرفته است، که در نهایت از مقایسه دودویی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به چهار دسته راهبرد دست یافته ایم. نتایج این تحقیق نشان میدهد که شهرستان شاندیز به عنوان یکی از مکان های اصلی استقرار جمعیت و فعالیت های مختلف شناخته شده و تاکید بر ناحیه گردشگری شاندیز به عنوان قابلیت منحصر به فرد توسعه گردشگری بیلاقی کلانشهر مشهد می باشد. حال آنکه همجواری منطقه گردشگری شاندیز در کنار شهر مشهد به عنوان قطب زیارتی کشور، نقش گردشگری این منطقه را پر رنگ تر می کند. لذا با توجه به گسترش گردشگری در طی سال های اخیر، با توجه به احداث پروژه شهر پدیده شاندیز، لازم است تدابیری توسعه گردشگری منطقه مبتنی بر معیارهای توسعه پایدار اندیشیده شود. در این راستا یکی از اساسی ترین پیشنهادها در رابطه با توسعه گردشگری منطبق بر توسعه پایدار، توجه به بحث حمل و نقل و کنترل عبور و مرور وسایل نقلیه شخصی به منطقه به خصوص در روزهای تعطیل سال و همچنین تقویت توسعه کریدورهای پیاده در منطقه می باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری-توسعه پایدار-مشهد-شاندیز

^۱ کارشناس ارشد برنامه ریزی منطقه ای-دانشگاه آزاد اسلامی-واحد تهران مرکز

^۲ دکترای معماری

1- مقدمه

امروزه گردشگری یکی از سه صنعت پررونق دنیا می باشد که از دیدگاه کارشناسان تا اواخر دهه دوم قرن بیست و یکم از دو صنعت پررونق دیگر یعنی نفت و خودروسازی پیشی خواهد گرفت. گردشگری یکی از پایه های اصلی برای توسعه پایداری شهری می باشد که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی کشورها و شهرها ایفا می کند. به دنبال افزایش جمعیت و فشار بر روی منابع طبیعی، مسئله گردشگری نیز اثرات نامطلوبی بر محیط زیست برجای می گذارد. مسائلی از قبیل فرسایش خاک، تغییرات خط ساحلی، نابودی زیستگاههای ساحلی، خشک شدگی یا آلودگی آبهای زیرزمینی و به خطر افتادن بهداشت و سلامتی ناشی از شبکه های ناکافی دفع زباله و فاضلاب، جوامع انسانی را تهدید می کند. اما بهترین راه برای حل این مشکلات، توسعه پایدار گردشگری می باشد. توسعه پایدار گردشگری به عنوان رهنمودی برای مدیریت کلیه منابع قلمداد می شود. به طریقی که بتوان نیازهای اقتصادی و اجتماعی را برآورده ساخت و همگنی فرهنگی و سیستم های حفاظت زندگی را همراه با افزایش عدالت و مساوات در توسعه، بهبود کیفیت زندگی جوامع و بوجود آوردن کیفیت برتر محیط زیست ایجاد کرد. بنابراین بهبود مدیریت زیست محیطی تسهیلات گردشگری برای کاهش آسیب های آن گام اول جهت نیل به اهداف توسعه پایدار گردشگری می باشد. کلانشهر مشهد به عنوان قطب زیارتی کشور محسوب می شود که سالانه پذیرای میلیون ها زائر است. یکی از سکونتگاه هایی که در ارتباط تنگاتنگ با مشهد توانسته است طی سال های اخیر نقش گردشگری به منطقه القا کند شهرستان شاندیز می باشد. این شهرستان به دلیل دارا بودن توان های طبیعی، توانسته اند به عنوان یک قطب گردشگری و تفریحی مکانی برای گذران اوقات فراغت زائران و مجاوران مشهد عمل کند.

2- پیشینه پژوهش

1-2 تجارب داخلی

در زمینه موضوع مورد بررسی، مطالعات و پژوهش هایی صورت پذیرفته است که در این جا به برخی از آنها اشاره می کنیم. -علی همائی فر (1391) در مقاله ای تحت عنوان تحلیل اثرات زیست محیطی استقرار فعالیت های گردشگری و ارزیابی راهبردها، بر اساس دیدگاه راهبردی و با تاکید بر تجزیه و تحلیل تلفیقی ساختارهای مختلف زیست محیطی به ارائه برخی راهبردها جهت کاهش و یا از میان بردن مسائل ناشی از گردشگری در حوزه آبریز رودخانه زشک شاندیز و نیل به اهداف توسعه پایدار گردشگری در محیط های طبیعی و روستایی این منطقه به عنوان نمونه ای از پهنه های رود دره ای و تفرجگاهی واقع در اطراف مشهد، پرداخته شده است.

-عزت الله مافی و مهدی سقایی (1387) در مقاله ای با عنوان تحلیلی بر گردشگری روستایی پیرامون کلا نشهرها به صورت موردی کلان شهر مشهد را بررسی کرده اند. در این تحقیق مهم ترین مبحث، گردشگری روستایی پیرامون کلان شهرها است. بررسی آن ها نشان میدهد که حوزه نفوذ گردشگری در کلان شهر مشهد حدود 43 کیلومتر است و روستاهای دارای قابلیت گردشگری در این شعاع به عنوان تفرجگاه های پیرامون کلان شهر، شکل دهنده محصول گردشگری روستایی هستند.

2-2 تجارب خارجی

-رامزی و ریچارد ریگال (2010) در بررسی رابطه ی گردشگری و توسعه منطقه ای، در ابعاد اکولوژیکی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی به بررسی اثرات گردشگری پرداخته اند که نتیجه مطالعات آنها نشان می دهد، توسعه گردشگری، منجر به ایجاد فرصتهای شغلی، افزایش درآمد، افزایش امکانات زیربنایی، بهبود سطح آموزش و بهداشت شده اما چالشهای زیست محیطی هم داشته است.

-آندرانیکو(2011)، در مطالعه ای به بررسی نقش توریسم در ساختار اقتصادی و رشد آن در قبرس پرداخته است. اثرات منفی ناشی از کاهش ورود گردشگر در جنگ قبرس و ترکیه در سال 1974، در بیکاری گسترده بسیار چشم گیر بود اما بعد از پایان جنگ و ایجاد آرامش نسبی، قبرس توانست با سازماندهی تلاش ها و برنامه ریزی مجدد، رونق پیشین اقتصادی خود را به دست آورد.

3-روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به دو شیوه نظریه زمینه ای و تکنیک SWOT صورت خواهد گرفت. روش نظریه زمینه ای یا گراند تئوری یک روش پژوهشی استقرایی و اکتشافی است که به پژوهشگران در حوزه های موضوعی گوناگون امکان می دهد تا به جای اتکا به تئوری های موجود، خود به تدوین تئوری اقدام کند. این روش در سه مرحله صورت می گیرد.

مرحله اول - کد گذاری آزاد: در این مرحله بعد از پیاده سازی مصاحبه ها، متن مصاحبه ها به جملات و پاراگراف های مجزا تجزیه و همه آنها در جداولی ثبت شدند و خط به خط، چندین بار مورد بررسی قرار گرفتند. در این مرحله برای گزاره های مشابه عدد تکرار در نظر گرفته شده است تا از این طریق مهم ترین گزاره ها مشخص شوند.

مرحله دوم - کدگذاری محوری: در مرحله بعدی که کد گذاری محوری نام دارد، پس از استخراج موضوعات اساسی، به تعیین محورهای مرتبط با هر موضوع پرداخته می شود. در این مرحله، با اندیشیدن در مورد ابعاد متفاوت مقوله های استخراج شده در مرحله قبلی (کد گذاری آزاد) و یافتن پیوندهای میان آنها، اقدام به کد گذاری محوری میشود.

مرحله سوم - کدگذاری انتخابی: در این مرحله از نظریه زمینه ای، به گزینش اصلی ترین موضوعات با توجه به هدف پژوهش اختصاص دارد. از میان گزاره ها مهم ترین آنها، که همسو با هدف پژوهش هستند، گزینش خواهند شد.

پس از استخراج گزاره های انتخابی نظریه ی زمینه ای، با توجه به گزاره های انتخابی و اهداف مورد نظر پژوهش، تحلیل سوات انجام می گیرد و در نهایت از مقایسه دو دویی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به چهار دسته راهبرد دست خواهیم یافت.

4-مبانی نظری پژوهش

1-4 توسعه پایدار

مفهومی که در سال های اخیر وارد ادبیات توسعه شده، مفهوم توسعه پایدار است (رهنما، 1387). نظریه توسعه پایدار شهری، حاصل بحث های طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی به خصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه "توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی" ارائه شد. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدید ناپذیر مطرح است. نظریه توسعه پایدار شهری موضوع

های جلوگیری از آلودگی محیط شهری و ناحیه ای، کاهش ظرفیت های تولید محیط محلی، ناحیه ای و ملی، حمایت از بازیافت ها، عدم حمایت از توسعه های زیان آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می کند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۷، ۳۴۰).

توسعه پایدار، توسعه ای بلند مدت است که نسل های آینده را نیز در بر می گیرد. توسعه درخور و پایدار درصدد فراهم آوری استراتژی و ابزاری است که بتواند به پنج نیاز اساسی زیر پاسخ دهد:

1- تلفیق حفاظت و توسعه

2- تامین نیازهای اولیه زیستی انسان

3- دستیابی به عدالت اجتماعی

4- خود مختاری

5- تنوع فرهنگی و حفاظت یگانگی اکولوژیک (میراب زاده، ۱۳۷۳).

کمسیون برانت لند توسعه پایدار را توسعه ای تعریف می کند که در آن نیازهای نسل کنونی بدون کاهش توانایی های نسل های آتی در برآوردن نیازهایشان برآورده شود (رحیمی، ۱۳۸۳).

2-4 گردشگری و مباحث مرتبط با آن

1-2-4 گردشگری

طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری، به فردی که به منظور تفریح یا حتی کسب و کار مدت زمانی بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال، به سرزمینی غیر از محل اقامت معمول خود می رود و در آنجا اقامت می کند، گردشگر می گویند. گردشگری یا توریسم هم به مسافرتی اطلاق می شود که به منظور تفریح و در اوقات فراغت یا با هدف کسب و کار انجام می پذیرد (سازمان میراث فرهنگی اصفهان، ۱۳۸۹).

2-2-4 اکوتوریسم (طبیعت گردی)

اکوتوریسم شاخه های از توریسم است که مشخص کردن مرز آن با توریسم به علت عدم تعریف دقیق و مشخص نمودن دامنه ی آن از یک طرف و همچنین عدم مطالعه دقیق بر روی گردشگران ورودی در هر منطقه از طرف دیگر سبب شده است که تعیین دقیق گردشگران طبیعی از گردشگران چندان مقدور نباشد اما با توجه به شرایط طبیعی ایران و دارا بودن جاذبه های اکوتوریستی جزو پنج کشور با توان بالای اکوتوریستی به حساب می آید و در صورت ایجاد زیرساختهای مناسب میتواند به یکی از قطبهای اکوتوریستی جهان تبدیل شود و در یک جمله میتوان گفت گردشگری طبیعی شامل توسعه ی پایدار و در چهار زمینه ی زیست محیطی - اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی میباشد. مهمترین انگیزه ای که امروزه جهانگردان را به دیدار از جاذبه های طبیعی تشویق و ترغیب میکند، حس کنجکاوی برای شناخت و بررسی گونه های گیاهی و جانوری کمیاب و ذخایر طبیعی است که موجب شناخت و درک بیشتر آنان از طبیعت میشود. نکته ی بسیار مهم در این مورد، آن است که جاذبه های طبیعی هیچگاه تکراری نیست، زیرا رفتن به سفرهایی با قصد دیدار از طبیعت بیشتر در راستای اهدافی است که مهمترین آنها تغییر آب و هوا، تفریح، استراحت، رفع خستگی، کسب آرامش روحی و تجدید نیرو برای کار مجدد است. بنابراین با قاطعیت میتوان گفت این ویژگی - که مربوط به اکوتوریسم - است امتیاز این گونه از جهانگردی را نسبت به دیگر گونه های آن نشان میدهد و همین امر موجب شده است که شمار بازدیدکنندگان از جاذبه های طبیعی، پارکهای ملی و دیگر حفاظت شده، در حال افزایش باشد (پروازی، ۱۳۸۱).

اکوتوریسم دارای ویژگی های خاص خود میباشد. مهمترین ویژگیهای اکوتوریسم شامل موارد زیر است:

- 1- مشارکت در حفاظت از تنوع زیستی
 - 2- کمک به رفاه اجتماعی بومی
 - 3- تجربه های شخصی
 - 4- مسئولیت پذیری گردشگران
 - 5- قابلیت اداره شدن به وسیله ی مؤسسات و شرکتهای و گروههای کوچک
 - 6- کمترین نیاز به استفاده از انرژی های تجدیدناپذیر
 - 7- تأکید بر مالکیت بومی و ایجاد فرصتهایی شغلی به خصوص برای جوامع روستایی.
- اکوتوریسم را نباید گردشگری پایدار دانست بلکه اکوتوریسم نیز مانند شکل‌های دیگر گردشگری باید از بالاترین میزان پایداری برخوردار باشند (نیازمند، 1381).

3-2-4 گردشگری-زیارتی

گردشگری مذهبی یکی از قدیمی ترین و پررونق ترین انواع گردشگری در گذشته و اکنون در جهان به شمار می آید و به شکل‌های مختلفی در میان ملت های گوناگون رایج بوده است. شهرهای مذهبی مانند بنارس، رم، فاطیما، سانتیاگو، مکه، مدینه، بیتالمقدس، کربال، نجف و مشهد نمونه هایی از مکان‌های مذهبی است که سالانه گردشگران بسیاری را برای اجرای مراسم مذهبی جذب میکنند. به گونه ای که بسیاری از مسائل روزمره در این شهرها و به دنبال آن برنامه های تهیه شده برای رفع مشکلات تحت تأثیر رویدادهای مذهبی قرار می گیرد. بنابراین در این شهرها با توجه به فراوانی زائر و سیاستهای کالان کشور نوع خاصی از برنامه ریزی الزم است تا در راستای آن، برنامه های بلندمدت، میان مدت و عملیاتی برای رفع مشکلات زائران و توسعه و پیشرفت هرچه بیشتر گردشگران پی ریزی شود (آقاجانی و دیگران، 1391). موضوع گردشگری زیارتی یک موضوع چند وجهی است، از یک سو به عنوان یک امر مذهبی مورد توجه قرار دارد، از سوی دیگر بسیاری از مردم روح و جان خود را با گردشگری زیارتی پلایش می کنند و این امر از مهم ترین وجوه گردشگری زیارتی است و حتی لازم است که با ترویج صحیح مبانی زیارت و تقرب به ائمه آثار فرهنگی و معنوی این زیارت ها را افزایش دهیم تا بتوانیم آثار اجتماعی آن را در تمامی ابعاد اجتماعی بسط دهیم؛ از یک سو نیز گردشگری زیارتی به عنوان یکی از زیربناهای اقتصادی گردشگری تعداد زیادی شغل پایدار ایجاد کرده است. در مجموع، ایران از پتانسیل های لازم برای توسعه گردشگری زیارتی برخوردار است و روحیه مذهبی و ارادت ایشان به اهل بیت نیز جهت بسط این شاخه گردشگری بسیار موثر است (چهاربالش، 1389).

4-2-4 توسعه ی پایدار گردشگری

افراد با دیدگاه های گوناگون و نگرش های متفاوت به تعریف مفهوم توسعه پایدار پرداخته اند. گروهی آن را عرصه پیوند اندیشه حفاظت زیست محیطی و توسعه دانسته اند و گروهی، توسعه ای را پایدار دانسته اند که در آن رشد و توسعه اقتصادی، محیط و جامعه انسانی رابطه ای مکمل و نه رقابت آمیز با یکدیگر داشته باشند (بارو، 1376). تقریباً وجه مشترک تمامی تعاریف، حفظ محیط زیست انسان به عنوان بستر توسعه است که این امر در قبال ارتباط متقابل چهار رکن اساسی توسعه پایدار یعنی توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی جامه عمل خواهد پوشید (دی کاستری، 1376). هرگاه توازن در کنش و واکنش متقابل میان این اجزاء بر هم خورد، پایداری خدشه دار خواهد شد. محیط مدارها معتقدند که در روند توسعه، کشورهای صنعتی حرمت طبیعت و توأم با آن، حد آزادی برای اقدام به روش آزمون و خطا را از دست داده اند (ردکلیفت، 1373). و سبزها سرسختانه بر دوام ناپذیر بودن عملکردهای سیاسی و اقتصادی کنونی در جهان پای میفشردند (دابسون، 1377). در مجموع، امروزه توسعه پایدار به منزله هدفی برای یک دنیای تحت فشار و دارای مشکلات رو به تزاید به حساب می آید که پیش زمینه و مقدمه آن، توسعه زیست بوم است. این دیدگاه، توسعه زیست بوم را در سطح محلی یا منطقه ای توأم با توانایی های بالقوه آن فضا و با توجه و تأکید بر بهره برداری عقلانی از منابع، کاربرد تکنولوژی و سازمان به

گونه‌های که طبیعت و انسان را مورد توجه قرار دهد، تعریف میکند. چنین بیانی به معنای همزیستی مسالمت آمیز میان انسان و محیط، بدون تخریب منابع است که نتیجه آن بهکرد کیفیت زندگی انسانی از طریق حمایت از ظرفیت تحمل اکوسیستمها میباشد (کهن، ۱۳۷۶). اما این امر به سهولت امکانپذیر نیست. گردشگری از جمله فعالیتهایی است که برخی از اوقات به دلیل بهره گیری متراکم از طبیعت، سبب تنزل کیفی و حتی نابودی آن را فراهم آورده است. بدین سبب، امروزه مطالعات فراوانی در راستای دستیابی به گردشگری پایدار صورت میگیرد (کهن، ۱۳۷۶). توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت حفاظت منابع طبیعی و انسانی در ارتباط است (WTO; Hunter&Green, 1995). برخی نویسندگان، گردشگری پایدار را به عنوان رویکردی که مستلزم عملکردی برای حیات و کیفیت بلند مدت هم منابع طبیعی و هم انسانی است تعریف میکنند (Bramwell&Lane, 1993). براین اساس گردشگری پایدار اینگونه تعریف میگردد: به عنوان یک چارچوب آلترناتیو گردشگری، برای بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، فراهم کردن کیفیت بالایی از تجربه برای بازدیدکنندگان و حفظ کیفیت محلی که هم جامعه میزبان و هم بازدیدکنندگان به آن وابسته است (Mc Intyre: 1993).

توسعه پایدار گردشگری دارای سه جنبه می باشد:

- 1) حفاظت از محیط زیست (2) حفظ منابع و میراث فرهنگی (3) حرمت و احترام به جوامع (منصوری، ۱۳۸۱) پایداری سبب میگردد که در زمینه گردشگری هر چیز از انتخاب مکان، ساختار، تسهیلات و تجهیزات و به طور کلی محصول گردشگری برای عرضه و تقاضای گردشگران تابع حفاظت از محیط و طبیعت برای میزبان و میهمان باشد (Holjeva; 2003).

5-2-4 جایگاه گردشگری در روند توسعه اقتصادی ایران

انگیزه های گوناگون برای گردشگری تفریح و سیاحت، بازدید از مکانهای تاریخی، برخورد با اقوام و فرهنگها عامل این رشد بوده است. بنابراین، هر کشوری میتواند با توجه به نیازها و خواستههای خود انتظارهای خویش را از جهانگردی و گردشگری انتخاب نماید. کلیه عوامل و عناصر که در انسان ایجاد انگیزه سفر مینماید، جاذبه های جهانگردی نامیده میشود. ترکیب و مجموعه این جاذبه ها، بنابر برنامه های سنجیده و پویا، عامل مؤثری در ایجاد کشش، رشد و گسترش جهانگردی به شمار میآیند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵). توسعه زیرساختهای گردشگری نقش مؤثری بر گسترش گردشگری داخلی نیز خواهد داشت (امیریان، ۱۳۸۴). تحول در فناوری به خصوص فناوری حمل و نقل و ارتباطات و انتقال پول از جایی به جایی موجب توسعه و گسترش گردشگری شده است. یکی از عمده ترین نتایج هر فناوری تولید وقت اضافی برای بشر است و وقت اضافی خود کالایی است که باید مصرف شود (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶، ۳۱)

لذا ضروری است که برنامه ریزان اقتصادی و منطقه ای کشور به این نکات توجه نمایند و با تهیه برنامه های جامع و کامل و راهبردی جهت توسعه گردشگری داخلی جلوی خروج ارز از کشور را گرفته و علاوه بر این که این امر باعث بهبود وضعیت اقتصادی کشور خواهد شد، در جهت توسعه و بهبود مناطق روستایی و شهرهای کوچک از جاذبه های طبیعی نیز برخوردار خواهد شد. ایران از جمله معدود کشورهای جهان است که از تنوع فراوان جاذبه های گردشگری در زمینه های تاریخی، فرهنگی، زیارتی، ورزشی و تجاری برخوردار است. تاریخ ایران قدمت دیرینه ای دارد و به دلیل مهمی که در گذشته ایفا کرده است، نه تنها برای خود کشور، بلکه برای سایر کشورهای جهان نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶، ۳۱).

5- یافته های پژوهش

1-5 ارائه نظریه زمینه ای

جدول 1- مرحله اول نظریه زمینه ای- کدگذاری آزاد

موضوع: توسعه گردشگری مذهبی با رویکرد توسعه پایدار		
عدد تکرار	موضوعات	
2	ترافیک سنگین در محورهای منتهی به شاندیز و بالعکس	مشاهدات میدانی
1	آسیب رساندن گردشگران به طبیعت بکر شهر شاندیز	
2	عدم وجود پارکینگ های عمومی در منطقه و افزایش پارکینگ های حاشیه ای	
7	استفاده از مصالح جدید و غیر بومی در منطقه و وجود الگوهای معماری متفاوت و ناهماهنگ در ساخت و سازهای جدید	
1	افزایش آلودگی های نظیر آلودگی صوتی، هوا و ... در اثر افزایش تردها به شاندیز و بالعکس	
4	نقش بارز پدیده در جذب جمعیت و تقویت آمد و شد بین مشهد و شاندیز	
2	ارتقاء کمی و کیفی سیستم های حمل و نقل برون شهری	
1	لزوم حفظ منطقه از آسیب ها	
2	لزوم افزایش تعداد وسایل حمل و نقل عمومی	
3	نزدیکی به کلان شهر زیارتی مشهد	مصاحبه
6	وجود ویژگی های طبیعی و گردشگری در شاندیز و توانایی در جذب گردشگران	
2	کنترل ورود وسایل نقلیه شخصی به منطقه از طریق تقویت ظرفیت و کارای وسایل حمل و نقل عمومی	
8	عدم تطابق فرهنگ ساکنین شهرستان شاندیز با گردشگران ورودی به آنجا	
1	لزوم کاهش اثرات منفی زیست محیطی حاصل از گردشگری	
6	پتانسیل های طبیعی به عنوان عامل مهم در جذب افراد به منطقه	
3	نزدیکی به کلانشهر مشهد به مثابه مهم ترین کانون جمعیتی منطقه و کشور و مهم ترین مرکز زیارتی و سیاحتی کشور	
2	برنامه ریزی برای حمل و نقل برون شهری	مسئولین
2	افزایش مبادلات کالا و مسافر به تبع تقویت پیوندها و افزایش آمد و شد	ن پروژ
3	همجواری شهر شاندیز با کلانشهر زیارتی مشهد	پدیده
2	تقویت سیستم های حمل و نقل عمومی از نظر کمی و کیفی	گردشگران
2	عدم وجود محورهای مناسب پیاده در منطقه	
6	وجود جاذبه های گردشگری در منطقه	
8	آموزش بومیان در زمینه نحوه تعامل با گردشگران منطقه	
3	مطرح شدن منطقه به عنوان مهمترین گردشگاه منحصر به فرد گردشگری کلان شهر مشهد و میلیون ها زوار آن	طرح های بالادست
3	نقش شاندیز به عنوان حومه تفریحی کلان شهر مشهد	
5	ارتقاء جایگاه صنعت گردشگری و زیارت در اقتصاد استان	
3	قرار گرفتن شهر شاندیز در مجموعه شهری مشهد و نقش بسزای آن در جذب گردشگران	تجارب جهانی
1	خطر تخریب هویت طبیعی و فرهنگی منطقه و از بین رفتن شیوه زندگی روستایی و تضعیف	

	پایبندی روستاییان به آداب و رسوم محلی و بومی	
--	--	--

جدول 2- مرحله دوم نظریه زمینه ای - کدگذاری محوری

موضوع: توسعه گردشگری مذهبی با رویکرد توسعه پایدار		
محورها	گذاره های مهم	
توسعه پایدار	آسیب رساندن گردشگران به طبیعت بکر شهر شاندیز	
	فزایش آلودگی های نظیر آلودگی صوتی، هوا و ... در اثر افزایش تردها به شاندیز و بالعکس	
	لزوم حفظ منطقه از آسیب ها	
	لزوم کاهش اثرات منفی زیست محیطی حاصل از گردشگری	
گردشگری طبیعی	راه حلی برای جلوگیری از آلودگی هوا در زمان های شلوغی	
	تنوع بخشی به فعالیت های گردشگری	
	وجود جاذبه های گردشگری در منطقه	
	ضرورت تهیه طرح ها و پروژه های گردشگری در منطقه	
	ارتقاء جایگاه صنعت گردشگری و زیارت در اقتصاد استان	
	پتانسیل های طبیعی به عنوان عامل مهم در جذب افراد به منطقه	
	وجود ویژگی های طبیعی و گردشگری در شاندیز و توانایی در جذب گردشگران	
	گردشگری زیارتی	نزدیکی به کلان شهر زیارتی مشهد
		مطرح شدن منطقه به عنوان مهمترین گردشگاه منحصر به فرد گردشگری کلان شهر مشهد و میلیون ها زوار آن
		نزدیکی به کلانشهر مشهد به مثابه مهم ترین کانون جمعیتی منطقه و کشور و مهم ترین مرکز زیارتی و سیاحتی کشور
نقش شاندیز به عنوان حومه تفریحی کلان شهر مشهد		
قرار گرفتن شاندیز در فضای فعالیتی و نظام تقسیم کار کلانشهری		
قرار گرفتن شهر شاندیز در مجموعه شهری مشهد و نقش بسزای آن در جذب گردشگران		

جدول 3- مرحله سوم نظریه زمینه ای - کدگذاری انتخابی

گذاره های انتخابی
قرار گرفتن شهر شاندیز در مجموعه شهری مشهد و نقش بسزای آن در جذب گردشگران
پتانسیل های طبیعی به عنوان عامل مهم در جذب افراد به منطقه
نزدیکی به کلانشهر مشهد به مثابه مهم ترین کانون جمعیتی منطقه و کشور و مهم ترین مرکز زیارتی و سیاحتی کشور
وجود جاذبه های گردشگری در منطقه
پایین بودن سطح سرویس شبکه ارتباطی مشهد-شاندیز
ارتقاء کمی و کیفی سیستم های حمل و نقل برون شهری
استفاده از کریدورهای حمل و نقلی سریع و قابل اطمینان و زیر ساخت های ارتباطاتی جهت کارکردهای مکملی و هم افزایی شهرها
افزایش مبادلات کالا و مسافر به تبع تقویت پیوندها و افزایش آمد و شد
لازمه توسعه زیرساخت ها و شبکه ها همگام با توسعه فیزیکی منطقه
بررسی شبکه ها و زیر ساخت هایی مانند آب، الکتریسته، حمل و نقل عمومی، فرودگاه ها، ارتباطات از راه دور و ... در دویی بعد از افزایش

چشمگیر جمیعت
لزوم کاهش اثرات منفی زیست محیطی حاصل از گردشگری
عدم تطابق فرهنگ ساکنین شهرستان شاندیز با گردشگران ورودی به آنجا

2-5 تحلیل سوات

هدف	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
توسعه گردشگری	وجود جاذبه های طبیعی و تنوع چشم اندازها در منطقه	ازدحام و شلوغی بیش از حد منطقه در برخی روزهای سال	امکان توسعه صنعت گردشگری با توجه به اقلیم منطقه	تغییر الگوی گردشگری عمومی و گستره همگانی و جایگزینی آن با گردشگاه های اختصاصی و نیمه اختصاصی و به طور کل در فضاهای بسته و محدود
	قابلیت ویژه گردشگری و به تبع آن افزایش تقاضا برای خدمات و گردشگری	—	امکان ایجاد و توسعه فضاهای گردشگری گسترده و پیکنیک خانوادگی و حفظ گردشگری سنتی در کنار گردشگر جدید	گسترش بی رویه بیلاق نشینی و احداث شهرک های خوابگاهی، توسعه پراکنده و خطی رستوران ها و سایر خدمات گردشگران و در نهایت اشغال زمین، تخریب منابع و آلودگی شدید منابع محیط زیست
	وجود پروژه فراملی پدیده	—	—	از بین رفتن تمایلات مردم به دیدن مناطق تاریخی
	وجود جاذبه های روستایی	—	—	افزایش آلودگی های آب، خاک و اقلیم منطقه به تبع افزایش گردشگری در منطقه

جدول 4- تحلیل سوات

جدول 5- تحلیل سوات

هدف کلان	اهداف خرد	قوت (S)	ضعف (W)	فرصت (O)	تهدید (T)
توسعه اقتصادی	توسعه اقتصادی	وارد شدن منطقه از اقتصاد بسته محلی به اقتصاد شهری	عدم کفایت سرمایه گذاری های دولتی در بخش های مختلف	امکان ایجاد اشتغال در سطح بالا در بخش های مرتبط با گردشگری	رکود مشاغل و اقتصاد بومیان منطقه و آسیب وارد شدن به اقتصاد بومی
		به حساب آمدن منطقه شاندیز به عنوان بزرگترین بازار سرمایه و اعتبارات دولتی پس از مشهد	عدم نظارت لازم و کافی بر روندهای سرمایه گذاری در منطقه	کمک به رشد و توسعه اقتصادی شاندیز	اشباع زمین در منطقه
		افزایش ارزش زمین در منطقه به دنبال توسعه بخش گردشگری	عدم تعادل در توسعه در منطقه و محروم ماندن برخی بخش ها از توسعه	مطرح شدن منطقه به عنوان مهمترین گردشگاه منحصر به فرد گردشگری کلان شهر مشهد و میلیون ها زوار آن	صدمه به اقتصاد کشاورزی و تخریب باغ های اطراف
		عدم کسب سرمایه مناسب به واسطه کوتاه بودن مدت اقامت گردشگران	عدم توجه مسئولین به اقتصاد گردشگری	تقاضا برای زمین و عملکردهای مختلف باغداری، دامداری، صنایع و شهرک سازی	امکان کسب درآمد و جذب سرمایه از گردشگران داخلی و خارجی
		تبدیل شاندیز به شهر و نفوذ تحولات جدید اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در منطقه	عدم تطابق فرهنگ گردشگران با ساکنان بومی منطقه	نقش صنایع فصلی بومی و غیر بومی در توسعه گردشگری منطقه	محدودیت ظرفیت محیطی (طبیعی و اجتماعی)
		وجود تنوع قومی و فرهنگی در اطراف منطقه	همگام نبودن پروژه شهر پدیده شاندیز با فرهنگ بومی منطقه	کاهش نرخ بیکاری در منطقه به تبع توسعه صنعت گردشگری	خطر تخریب هویت طبیعی و فرهنگی منطقه
		وجود عناصر با ارزش تاریخی، فرهنگی، مذهبی در منطقه	عدم آشنایی روستاییان و عدم آموزش آنها در نحوه برخورد با گردشگران	وجود قطب بزرگ جمعیتی و مذهبی کشور در نزدیکی این منطقه	خطر ازدحام، تراکم و آلودگی
		تفاوت در نحوه پوشش، آداب معاشرت، نوع گویش در گردشگران و ساکنان بومی	تفاوت در نحوه پوشش، آداب معاشرت، نوع گویش در گردشگران و ساکنان بومی	تعارض فعالیت باغداری با فعالیت گردشگری	
		همگام نبودن برخی پروژه های گردشگری با فرهنگ بومی منطقه	ایجاد شکاف بین نواحی محروم و توسعه یافته و تشدید شکاف اجتماعی و درآمدی	افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه گذاری در منطقه	
		توسعه ناهماهنگ با هویت فرهنگی و طبیعی منطقه	توسعه ناهماهنگ با هویت فرهنگی و طبیعی منطقه		
عدم آگاهی مردم از تنوع جاذبه های تاریخی	عدم آگاهی مردم از تنوع جاذبه های تاریخی				

3-5-1 راهبردهای تقویتی

از مقایسه دودویی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و با توجه به اهداف پژوهش، به چهار دسته راهبرد دست یافته ایم:

1-3-5 راهبردهای تهاجمی

در راهبردهای تهاجمی که تمرکز بر نقاط قوت دورنی و فرصت های بیرونی استوار است، راهکارهای زیر جهت بهره برداری از برتری های موجود به منظور توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه ارائه می شود:

- تاکید بر توسعه منطقه از طریق توسعه صنعت گردشگری- زبارتی به دلیل همجواری منطقه گردشگری شاندیز، با وجود پتانسیل ها و جاذبه های طبیعی فراوان، با کلان شهر زیارتی مشهد که سالانه پذیرای میلیون ها زائر می باشد.
- بهره گیری از پروژه گردشگری پدیده شاندیز به عنوان یک قطب تاثیر گذار گردشگری در منطقه که جاذب سفر می باشد.
- ایجاد محورهای قوی پیاده در امتداد جاذبه های طبیعی و ایجاد مکان های مکث و توقف برای گردشگران.
- تقویت سیستم حمل و نقل عمومی در جهت افزایش سهولت دسترسی به منطقه گردشگری.
- بهره گیری از چشم اندازها و جاذبه های طبیعی منطقه در جهت ایجاد محورهای پیاده و ترویج گردشگران به پیاده مداری در جهت کاهش آلودگی ها ترافیکی، صوتی و آلودگی هوا.

2-3-5 راهبردهای انطباقی

در این دسته از راهبردها ضمن تاکید بر نقاط ضعف دورنی، سعی بر بهره گیری از فرصت های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف دورنی است. به این منظور راهکارهای زیر ارائه می شود:

- افزایش ماندگاری گردشگران و زوار در منطقه از طریق احداث اقامتگاه ها و میهمان خانه های ارزان قیمت روستایی و خانه های اجاره ای جهت اسکان گردشگران در جهت رشد و توسعه اقتصادی منطقه.
- کنترل ورود وسایل نقلیه شخصی به منطقه و تقویت حرکت های غیر موتوری به خصوص در ایام شلوغی و ازدحام.

3-3-5 راهبردهای اقتصادی

راهبردهای اقتصادی بر نقاط قوت دورنی و تهدیدهای بیرونی متمرکز است. راهکارهای زیر در جهت رفع تهدیدها ارائه می شود:

- جلوگیری از تخریب هویت تاریخی و فرهنگی منطقه با بهره گیری از پتانسیل های تاریخی و فرهنگی منطقه در کنار جاذبه های طبیعی در جهت توسعه گردشگری.

4-3-5 راهبردهای تدافعی (راهبردهای مدیریت بحران)

در این راهبرد ضمن تاکید بر رفع آسیب پذیری منطقه مورد مطالعه، راهکارهای زیر ارائه می شود:

- بهبود وضعیت ترافیکی منطقه و کاهش آلودگی های محیطی از طریق کنترل ورود وسایل نقلیه شخصی به منطقه.
- کاهش بار ترافیکی از طریق توسعه و تقویت محورهای ارتباطی مشهد-شاندیز..
- بهبود سیستم های حمل و نقل عمومی از لحاظ کمی و کیفی و همچنین ایجاد سایر سامانه های حمل و نقل عمومی برون شهری در جهت کاهش استفاده از وسایل نقلیه شخصی در منطقه و جلوگیری از آلودگی های محیطی.
- توسعه همگام با توسعه پایدار از طریق ایجاد یک سیستم حمل و نقل کارا با ظرفیت بالا در جهت جا به جایی گردشگران .
- برنامه ریزی و تخصیص بودجه جهت توسعه زیر ساخت های منطقه از جمله سیستم های دفع فاضلاب و راه ها با توجه به رشد و افزایش تقاضا در منطقه.

- طراحی و احداث شبکه فاضلاب و جمع آوری زباله برای سکونتگاه ها و مراکز خدمات گردشگری.
- ظرفیت پذیری و تعیین حد مطلوب تراکم جمعیتی در مکان های مختلف توریستی در جهت کاهش اثرات سوء گردشگری

6- نتیجه گیری و پیشنهادات

بر اساس یافته های این پژوهش می توان گفت که امروزه با توجه به توسعه گردشگری در جهان، اکوتوریسم و نتایج حاصل از آن بسیار حائز اهمیت می باشد. بسیاری از کشورها به واسطه توسعه این صنعت توانسته اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشیده و بسیاری از مشکلات خود از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح درآمد، سرانه و کمبود درآمد ارزی را کاهش دهند. لذا گردشگری می تواند اثرات مثبت و منفی و قابل توجه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی در منطقه ی گردشگرپذیر برجای بگذارد. در نتیجه برنامه ریزی در جهت کاهش اثرات سوء گردشگری، بسیار حائز اهمیت می باشد.

چشم اندازها و طبیعت زیبا، آب و هوای مطبوع و دلنشین، برخورداری از داده های طبیعی نظیر رودها، دره ها، باغهای میوه و ... دسترسی آسان و سریع به مادرشهر مشهد باعث گردیده که همه ساله میلیونها گردشگر به مناطق ییلاقی شاندیز و روستاهای اطراف آمد و شد نموده و این منطقه از نظر امکانات طبیعی پتانسیل لازم را جهت گسترش پدیده اکوتوریسم دارا باشد.

بر اساس یافته های این پژوهش و با توجه به اهداف پژوهش و راهبردهای استخراج شده، پیشنهادات عبارت خواهند بود از:

- 1- تدوین قوانین و مقررات ویژه جهت استفاده بهینه از جاذبه های گردشگری و اعمال مدیریت زیست محیطی با تاکید بر به حداقل رساندن مخاطرات طبیعی.
- 2- ایجاد لاین های مخصوص دوچرخه ما بین مشهد و شاندیز و ارائه تسهیلات لازم بین راهی به گردشگران و تشویق آنان به استفاده از این سیستم در جهت کاهش آلودگی ها و ازدحام و ترافیک در منطقه.
- 3- توسعه همگام با توسعه پایدار از طریق ایجاد یک سیستم حمل و نقل کارا با ظرفیت بالا در جهت جابه جایی گردشگران
- 4- جلوگیری از ساخت بی رویه مجتمعهای مسکونی و ویلاها

مراجع

- استراوس، انسلم، کرین، جولیت، مبانی پژوهش کیفی، 1390، افشار، ابراهیم، چاپ سوم، تهران، نشر نی
- آقاجانی، حسین، و همکاران، زیارت و گردشگری در برنامه ها و اسناد کلان توسعه کشور با تاکید بر زیارت امام (رضاع)، 1391، دوفصلنامه مطالعات گردشگری، دوره اول، سال اول
- ادیب حاج باقری، محسن، روش تحقیق گراند تئوری، راه و روش نظریه پردازی در علوم انسانی و بهداشتی قابل استفاده برای محققین، 1385، تهران، انتشارات بشری
- پاپلی یزدی، محمد حسین، رجبی سناجردی، حسین، نظریه های شهر و پیرامون، 1382، چاپ هفتم، تهران، انتشارات سمت
- پور جعفر، محمدرضا و همکاران، فراتحلیلی از ارزیابی رویکردهای توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر تحلیل عوامل راهبردی (SWOT)، 1391، علوم و تکنولوژی محبط زیست، شماره دوم، دوره چهاردهم
- پورتال شرکت توسعه بین المللی صنعت گردشگری پدیده شاندیز
- پورتال سازمان میراث فرهنگی اصفهان، 1389

- چاره جو، سوسن، استراتژی ایجاد شبکه منطقه ای به منظور تقویت پیوندهای میان شهر و روستا، 1388، کتاب ماه علوم اجتماعی، سال سیزدهم، شماره 20

- چاربالش، مریم، گردشگری زیارتی بستر توسعه اجتماعی، 1389، روزنامه جام جم، شماره 2

- دابسون، اندرو، فلسفه و اندیشه سیاسی سبزه، 1377، ترجمه ثلاثی، حسین، انتشارات آگاه

- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT، 1385، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره دوم، دوره دهم

- راد کلیت، مایکل، توسعه پایدار، 1373، ترجمه نیر، حسین، مرکز مطالعات برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، شماره 10 و 11

- رهنما، محمد رحیم، عباس زاده، غلامرضا، اصول، مبانی و مدل های سنجش فرم کالبدی شهر، 1387، چاپ اول، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

- کهن، گوئل، شاخص شناسی در توسعه پایدار، توسعه اقتصادی و حساب های ملی در بستر سبز، 1376، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی 106

- منصور، علی، گردشگری توسعه پایدار، 1381، فصلنامه شهرشدا آموزش جغرافیا، شماره 63، تهران

- مطیعی لنگرودی، حسن، جغرافیای اقتصادی ایران، 1376، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

- نیازمند، محمد، مرور بر توسعه اکوتوریسم، 1381، نشریه صنعت حمل و نقل، شماره 216

- همائی فر، علی و همکاران، تحلیل اثرات زیست محیطی استقرار فعالیت های گردشگری و ارزیابی راهبردها (نمونه موردی: حوضه آبریز رودخانه زشک شاندیز)، 1392، مجله طاق، شماره 73

- Douglass, Mike, A Regional Network Strategy for Reciprocal Rural-Urban Linkages, 2009

- Friedman J.; Intercity networks in a globalizing Era; Global City-Region conference, university of California, Los Angeles, 1986

- Holjevac, Ivanka, (2003), A vision of tourism and the hotel industry in the century, Hospitality Management, Vol:22

- McKelvey, Jr. Wm, Lehigh Valley Transit Company's Liberty Bell Rout, 1988

- Ministry Of Culture and Tourism Publications. Tourism Strategy In Turkey, 2007